

opinionem Alexandri potest poni, quod homo intelligat substantias separatas.

4. Amplius. Si intellectus agens quandoque fiet forma istius hominis, ita quod per ipsum intelligere possit; eadem ratione poterit fieri forma alterius hominis, per ipsum similiter intelligentis. Sequitur ergo quod duo homines simul per intellectum agentem intelligent sicut per formam suam. Hoc autem est ita quod ipsum intelligere intellectus agentis sit intelligere intelligentis per ipsum, ut jam dictum est. Erat ergo idem intelligere duorum intelligentium; quod est impossibile.

Ratio etiam sua frivola est omnino. Primo quidem quia quando perficitur generatio alicujus generis, oportet quod perficiatur sua operatio, sed tamen secundum modum sui generis; non autem secundum modum generis altioris: quum enim perficitur generatio aeris, habet generationem, & motum completum sursum, non tamen ut moveatur ad locum ignis, similiter autem cum compleitur generatio intellectus in habitu, complebitur ejus operatio, quæ est intelligere, secundum suum modum, non autem secundum modum quo intelligunt substantiæ separatae, ut scilicet intelligat substantias separatas. Unde ex generatione intellectus in habitu non potest concludi quod homo quandoque intelligat substantias separatas. Secundo quia ejusdem virtutis est complementum operationis cujus est operatio ipsa. Si igitur intelligere substantias separatas sit complementum operationis intellectus in habitu, sequitur quod intellectus in habitu intelligat quandoque substantias separatas; quod Alexander non ponit: sequeretur enim quod intelligere substantias separatas contingeret per scientias speculativas, quæ sub intellectu in habitu comprehenduntur. Tertio quia eorum quæ generari incipiunt, completur generatio in pluribus, cum omnes generationes rerum sint à causis determinatis, quæ consequuntur effectus suos vel semper, vel in majori parte. Si igitur ad completionem generationis sequitur etiam complementum actionis, oportet etiam quod operatio completa consequatur ea quæ generantur vel semper, vel in majori parte. Intelligere autem substantias separatas non consequuntur qui ad generationem intellectus in habitu student, neque in pluribus, neque semper; quinimo nullus professus est se ad hanc perfectionem pervenisse. Non est igitur complementum operationis intellectus in habitu intelligere substantias separatas.

C A P U T XLIII.

Quod non possumus intelligere in hac vita substantias separatas, sicut posuit Averroes.

Quia vero maxima difficultas est in opinione Alexandri ex hoc quod ponit intellectum possibilem in habitu totaliter corruptibilem; Averroes III. de Anima comment. xxxvi. faciliorem viam se existimavit ad invenisse ad ostendendum, quod quandoque intelligamus substantias separatas, ex hoc quod ponit intellectum possibilem incorruptibilem, & à nobis secundum esse separatum, sicut & intellectum agentem.

Ostendit enim primo, quod necesse est ponere quod intellectus agens se habeat ad principia naturaliter cognita à nobis vel sicut agens ad instrumentum, vel sicut forma ad materiam. Intellectus enim in habitu, quo intelligimus, non solum habet hanc actionem quæ est intelligere, sed etiam hanc quæ est

facere intellecta in actu: utrumque enim experimur in nostra potestate existere. Hoc autem quod est facere intellecta in actu, magis proprie notificat intellectum in habitu quam intelligere, quia prius est facere intellecta in actu quam intelligere: sunt enim quædam in nobis facta intellecta in actu naturaliter, non ex studio, aut ex nostra voluntate, sicut prima intelligibilia. Hoc autem facere intellecta in actu; non contingit per intellectum in habitu, per quem fiunt intellecta in actu ea quæ scimus ex studio; sed magis sunt initium intellectus in habitu: unde & habitus horum intelligibilium ab Aristotele in VI. Ethicor. cap. vii. intellectus dicitur. Fiunt autem intellecta in actu per solum intellectum agentem: per hoc autem sunt intellecta in actu alia quæ ex studio scimus. Facere igitur hæc consequentia intellecta in actu, est actio & intellectus in habitu quantum ad prima principia, & ipsius intellectus agentis. Una autem actio non est duorum, nisi unum eorum comparetur ad alterum sicut agens ad instrumentum, vel sicut forma ad materiam. Oportet igitur quod intellectus agens comparetur ad prima principia intellectus in habitu vel sicut agens ad instrumentum, vel sicut forma ad materiam. Quod quidem qualiter possit esse, sic ostendit. Intellectus possibilis, cum sit secundum ejus positionem quædam substantia separata, intelligit intellectum agentem, & alias substantias separatas, & etiam prima intellecta speculativa. Est igitur subjectum utrorumque. Quæcumque autem conveniunt in uno subjecto, alterum eorum est sicut forma alterius; sicut cum color, & lux sint in diaphano sicut in subjecto, oportet quod alterum, scilicet lux, sit quasi forma alterius, scilicet coloris. Hoc autem necesse est quando habent ordinem ad invicem, non in his quæ per accidens conjunguntur in eodem subjecto, sicut albedo, & musica. Sunt autem intellecta speculativa, & intellectus agens ordinem ad invicem habentia; cum intellecta speculativa sint facta intellecta in actu per intellectum agentem. Habet se igitur intellectus agens ad intellecta speculativa quasi forma ad materiam. Oportet igitur quod cum intellecta speculativa sint nobis copulata per phantasmata, quæ sunt quasi quoddam subjectum ipsorum, etiam intellectus agens continetur nobiscum, in quantum est forma intellectuum speculativorum. Quando igitur intellecta speculativa sunt in nobis solum in potentia, intellectus agens continuatur nobiscum solum in potentia; quando autem aliqua intellecta speculativa insunt nobis in actu, & aliqua in potentia, continuatur nobis partim in actu, & partim in potentia: & tunc dicimus moveri ad continuationem prædictam: quia quanto plura intellecta in actu fuerint in nobis facta, perfectius intellectus agens continuatur in nobis. Hic autem perfectus motus ad continuationem fit per studium in scientiis speculativis, per quod verà intellecta acquirimus, & falsæ opiniones excluduntur, quæ sunt extra ordinem hujus motus, sicut monstruosa extra ordinem naturalis operationis. Unde & ad hunc perfectum juvant se homines; sicut juvant se invicem in scientiis speculativis. Quando ergo omnia intellecta in potentia fuerint in nobis facta in actu, tunc intellectus agens perfecte copulabitur nobis ut forma, & intelligemus per ipsum perfecte, sicut nunc perfecte intelligimus per intellectum in habitu. Unde quum ad intellectum agentem pertineat intelligere substantias separatas, intelligemus tunc substantias separatas, sicut nunc intelligimus intellecta speculativa; & hoc erit ultima hominis felicitas, in qua

homo erit sicut quidam Deus.

Hujus autem positionis destructio ex præmissis sufficienter apparet. Procedit enim ex suppositione multorum quæ in superioribus sunt improbata.

1. Primo quidem supra Lib. II. cap. lxx. ostensum est, quod intellectus possibilis non est aliqua substantia separata à nobis secundum esse: unde non oportebit quod sit subjectum substantiarum separatarum, præcipue cum Aristoteles dicat III. de Anima text. comm. xviii. quod intellectus possibilis est in quo est omnia fieri: unde videtur quod sit subjectum solum illorum quæ sunt facta intellecta.

2. Item. De intellectu agente etiam supra II. Lib. cap. lxxvi. lxxviii. & ostensum est, quod non est aliqua substantia separata, sed pars animæ: cui Aristoteles III. de Anima text. comm. xviii. attribuit hanc operationem, scilicet facere intellecta in actu, quæ est in nostra potestate: unde non oportebit quod intelligere per intellectum agentem sit nobis causa quod possumus intelligere substantias separatas: alias semper intelligeremus eas.

3. Adhuc. Si intellectus agens est substantia separata, non copulatur nobiscum nisi per species factas intellectas in actu secundum ejus positionem, sicut intellectus possibilis; licet intellectus possibilis se habeat ad illas species, sicut materia ad formam; intellectus autem agens è converso sicut forma ad materiam. Species autem factæ intellectæ in actu copulantur nobis secundum ejus positionem per phantasmata, quæ ita se habent ad intellectum possibilem sicut colores ad visum, ad intellectum vero agentem sicut colores ad lucem, ut ex verbis Aristotelis in III. de Anima text. comm. xxx. & xviii. patet. Non autem lapidi, in quo est color, potest attribui neque actio visus, ut videat, neque actio Solis, ut illuminet. Ergo secundum positionem prædictam, homini non poterit attribui neque actio intellectus possibilis, ut intelligat substantias separatas, neque actio intellectus agentis, ut faciat intellecta in actu.

4. Amplius. Secundum positionem prædictam intellectus agens non ponitur continuari nobiscum ut forma, nisi per hoc quod est forma speculativorum intellectuum: quorum etiam ponitur forma per hoc quod eadem actio est intellectus agentis, & illorum intellectuum, scilicet facere intellecta in actu. Non igitur poterit esse forma nobis, nisi secundum quod communicant in actione ejus intellecta speculativa. Hæc autem non communicant in actione ejus, quæ est intelligere substantias separatas, quum sint species rerum sensibilium; nisi redeamus ad opinionem Avempæ, qui quidditates substantiarum separatarum posuit cognosci per ea quæ intelligimus de istis sensibilibus. Nullo igitur modo per viam prædictam poterimus intelligere substantias separatas.

5. Præterea. Intellectus agens secundum alium ordinem comparatur ad intellecta speculativa, quorum est factivus, & ad substantias separatas, quarum non est factivus, sed cognoscitivus tantum, secundum ejus positionem. Non igitur oportet, si copuletur nobis per hoc quod est factivus intellectuum speculativorum, quod copuletur nobis secundum quod est cognoscitivus substantiarum separatarum; sed in tali processu est deceptio manifeste secundum accidens.

6. Adhuc. Si per intellectum agentem cognoscimus substantias separatas, hoc non est in quantum intellectus agens est forma hujus vel illius intellectus speculativi, sed in quantum fit forma nobis, sicut enim per ipsum possumus intelligere. Fit autem for-

ma nobis etiam per prima intellecta speculativa, secundum quod ipse dicit. Ergo statim à principio homo potest per intellectum agentem intelligere substantias separatas.

Si autem dicatur, quod non fit nobis perfecte forma per quædam intellecta speculativa intellectus agens, ut per ipsam possimus intelligere substantias separatas; hoc non est, nisi quia ipsa intellecta speculativa non adæquant perfectionem intellectus agentis in intelligendo substantias separatas. Sed nec omnia intellecta speculativa simul accepta adæquant illam perfectionem intellectus agentis, secundum quod intelligit substantias separatas; quum omnia hæc non sint intelligibilia, nisi in quantum sunt facta intellecta, illa vero sunt intelligibilia secundum suam naturam. Non igitur per hoc quod omnia speculativa intelligibilia sciemus, oportebit quod ita perfecte intellectus agens fiat nobis forma, quod per ipsum intelligamus substantias separatas; vel si hoc non requiritur, oportebit dicere, quod intelligendo quodlibet intelligibile, intelligimus substantias separatas.

C A P U T XLIV.

Quod ultima felicitas hominis non consistit in cognitione substantiarum separatarum, qualem prædictæ opiniones fingunt.

NON est autem possibile felicitatem humanam in tali cognitione substantiarum separatarum ponere, sicut prædicti Philosophi posterint.

1. Vanum enim est quod est ad finem quem non potest consequi. Quum igitur finis hominis sit felicitas, in quam tendit naturale ipsius desiderium, non potest poni felicitas hominis in eo ad quod homo pervenire non potest: alioquin sequeretur quod homo esset in vanum, & naturale ejus desiderium esset inane; quod est impossibile. Quod autem intelligere substantias separatas homini sit impossibile secundum prædictas positiones, ex dictis est manifestum. Non est igitur in tali cognitione substantiarum separatarum felicitas hominis constituta.

2. Præterea. Ad hoc quod intellectus agens uniat ut forma, ita quod per ipsum intelligamus substantias separatas, requiritur quod generatio intellectus in habitu sit completa secundum Alexandrum (III. de Anima text. comm. xxxvi.) vel quod omnia intellecta speculativa sint facta in nobis in actu secundum Averroem: quæ duo in idem redeunt. Nam secundum hoc intellectus in habitu generatur in nobis secundum quod intellecta speculativa fiunt in nobis in actu. Omnes autem species rerum sensibilium sunt intellectæ in potentia. Ad hoc igitur quod intellectus agens copuletur alicui, oportet quod intelligat in actu per intellectum speculativum omnes naturas rerum sensibilium, & omnes virtutes, & operationes, & motus eorum: quod non est possibile alicui hominem scire per principia scientiarum speculativarum, per quas movemur ad continuationem intellectus agentis, ut ipsi dicunt; quum ex his quæ nostris sensibus subsunt, ex quibus sumuntur principia scientiarum speculativarum, non possit perveniri ad omnia prædicta cognoscenda. Est igitur impossibile quod aliquis homo ad illam continuationem perveniat per modum ab eis assignatum. Non est igitur possibile quod in tali continuatione sit hominis felicitas.

3. Adhuc. Dato quod talis continuatio hominis

ad intellectum agentem sit possibilis, qualem ipsi describunt, planum est quod talis perfectio paucissimis hominum advenit, intantum quod nec ipsi, nec alii, quantumcumque in scientiis speculative studiis, & periti, ausi sunt talem perfectionem de se profiteri; quinimmo omnes plurima à se asserunt ignorata, sicut Aristoteles quadraturam circuli, & rationes ordinis corporum celestium, in quibus, ut ipsemet dicit in II. de celo text. comm. LXI. non nisi topicas rationes reddere potest: & quid sit in eis necessarium, & eorum motoribus, aliis reservat in XII. Metaph. text. com. xxxvi. Felicitas autem est quoddam commune bonum, ad quod plures pervenire possunt, nisi sint orbat, ut Aristoteles dicit in I. Ethic. cap. xiiii. & hoc etiam verum est de omni fine naturali alicujus speciei, quia ipsum consequuntur ea quæ sunt illius speciei, ut in pluribus. Non est ergo possibile quod ultima hominis felicitas in continuatione prædicta consistat.

4. Patet autem quod nec Aristoteles, cujus sententiam sequi conatur prædicti Philosophi, in tali continuatione hominis ultimam felicitatem opinatus est esse. Probat enim in I. Ethic. cap. xvii. quod felicitas hominis est operatio ipsius secundum virtutem perfectam: unde necesse fuit quod de virtutibus determinaret, quas divisit in virtutes morales, & intellectuales. Ostendit autem in x. ejusdem Libri, quod ultima felicitas hominis est in speculatione: unde patet quod non est in actu alicujus virtutis moralis, nec prudentiæ, nec artis, quæ tamen sunt intellectuales. Relinquitur igitur quod sit operatio secundum sapientiam, quæ est præcipua inter tres residuas intellectuales, quæ sunt sapientia, scientia, & intellectus, ut ostendit in VI. Ethic. cap. iv. Unde & in X. Ethic. cap. viii. sapientem judicat esse felicem. Sapientia autem secundum ipsum est una de scientiis speculative, caput aliarum, ut dicitur in VI. Ethic. cap. viii. & in principio Metaphysicæ scientiam, quam in illo libro tradere intendit, sapientiam nominat. Patet ergo quod opinio Aristotelis fuit, quod ultima felicitas quam homo in hac vita acquirere potest, sit cognitio de rebus divinis, qualis per scientias speculative haberi potest. Ille autem posterior modus cognoscendi res divinas non per viam scientiarum speculative, sed quodam generationis ordine naturali, est confectus ab expositoribus quibusdam.

CAPUT XLV.

Quod non possumus aliquo modo in hac vita intelligere substantias separatas.

I. Part. quest. lxxxviii. art. i.

Quia igitur secundum modos prædictos substantiæ separatae non possunt cognosci à nobis in vita ista; inquirendum restat, utrum aliquo modo in vita ista substantias ipsas separatas intelligere possimus. Quod autem hoc sit possibile, nititur ostendere Themistius III. de Anima cap. l. per locum à minori. Substantiæ enim separatae sunt magis intelligibiles quam materialia: hæc enim sunt intelligibilia inquantum sunt facta intellecta in actu per intellectum agentem, illa vero sunt secundum se ipsa intelligibilia. Si ergo intellectus noster comprehendit hæc materialia, multo magis natus est intelligere illas substantias separatas.

Hæc autem ratio secundum diversas opiniones

de intellectu possibili diversimode judicanda est. Si enim intellectus possibilis non sit virtus à materia dependens, & sit iterum secundum esse à corpore separatus, ut Averroes ponit, sequetur quod nullum necessarium ordinem ad res materiales habeat: unde quæ sunt magis intelligibilia in se ipsis, erunt ei magis intelligibilia. Sed tunc sequi videtur quod cum nos à principio per intellectum possibilem intelligamus, à principio intelligamus substantias separatas; quod patet esse falsum. Sed hoc inconveniens evitare Averroes nititur secundum ea quæ de ejus opinione dicta sunt, quæ patet esse falsa ex præmissis. Si autem intellectus possibilis non est à corpore separatus secundum esse, ex hoc ipso quod est tali corpori unitus secundum esse, habet quemdam necessarium ordinem ad materialia, ut non nisi per illa ad aliorum cognitionem pervenire possit: unde non sequitur, si substantiæ separatae in se ipsis sint magis intelligibiles, quod propter hoc sint magis intelligibiles intellectui nostro. Et hoc demonstrant verba Aristotelis in II. Metaph. text. comm. i. dicit enim ibidem, quod *difficultas intelligendi res illas accidit ex nobis, non ex illis: nam intellectus noster se habet ad manifestissima rerum sicut se habet oculus vespertilionis ad lucem Solis.* Unde per materialia intellecta non possunt intelligi substantiæ separatae, ut supra ostensum est. Sequitur itaque quod intellectus possibilis noster nullo modo possit intelligere substantias separatas.

Hoc etiam apparet ex ordine intellectus possibilis ad agentem. Potentia enim passiva ad illa solum est in potentia in quæ potest proprium ejus activum: omni enim potentia passiva respondet potentia activa in natura; alias potentia passiva esset frustra, cum non possit reduci in actum nisi per activam: unde videmus quod visus non est susceptivus nisi colorum qui illuminantur per lucem. Intellectus autem possibilis, cum sit virtus quodammodo passiva, habet proprium agens sibi respondens, scilicet intellectum agentem, qui ita se habet ad intellectum possibilem sicut se habet lux ad visum. Non est igitur intellectus possibilis in potentia nisi ad illa intelligibilia quæ sunt facta per intellectum agentem. Unde & Aristoteles in III. de Anima text. com. xviii. describens utrumque intellectum, dicit, quod *intellectus possibilis est quo est omnia fieri, agens vero quo est omnia facere*; ut ad eadem utriusque potentia referri intelligatur, hujus activa, illius passiva. Cum ergo substantiæ separatae non sint facta intellecta in actu per intellectum agentem, sed solum materialia; ad hæc sola se extendit possibilis intellectus. Non igitur per ipsum possumus intelligere substantias separatas. Propter quod Aristoteles congruo exemplo usus est II. Metaph. text. com. i. nam oculus vespertilionis numquam potest videre lucem Solis; quamvis Averroes hoc exemplum depravare nitatur, dicens, quod simile non est de intellectu nostro ad substantias separatas, & oculo vespertilionis ad lucem Solis quantum ad impossibilitatem, sed solum quantum ad difficultatem: quod tali ratione probat ibidem: quia si illa quæ sunt intellecta secundum se, scilicet substantiæ separatae, essent nobis impossibiles ad intelligendum, frustra essent, sicut si esset aliquid visibile quod à nullo visu videri possit. Quæ quidem ratio quam frivola sit, apparet. Esi enim à nobis numquam illæ substantiæ intelligerentur, tamen intelligerentur à se ipsis: unde nec frustra intelligibiles essent, sicut nec Sol frustra visibilis est, ut Aristotelis exemplum prosequamur, quia non potest ipsum videre vespertilio, cum possit ipsum videre ho-

mo,

mo, & alia animalia. Sic ergo intellectus possibilis, si ponitur corpori unitus secundum esse, non potest intelligere substantias separatas.

Interest tamen qualiter de substantia ipsius sentiantur. Si enim ponatur esse quædam virtus materialis generabilis, & corruptibilis, ut quidam posuerunt; sequitur quod ex sua substantia determinatur ad intelligendum materialia: unde necesse est quod nullo modo possit intelligere substantias separatas, quia impossibile erit ipsum esse separatum. Si autem intellectus possibilis quamvis sit corpori unitus, est tamen incorruptibilis, & à materia non dependens secundum suum esse, sicut supra II. Lib. cap. lxi. & lx. ostendimus; sequitur quod obligatio ad intelligendas res materiales accidit ei ex unione ad corpus: unde cum anima à corpore tali fuerit separata, intellectus possibilis intelligere poterit ea quæ secundum se sunt intelligibilia, scilicet substantias separatas; per lumen intellectus agentis, quod est similitudo in anima intellectualis luminis quod est in substantiis separatis.

Et hæc est sententia nostræ fidei de intelligendis substantias separatas à nobis post mortem, & non in hac vita.

CAPUT XLVI.

Quod anima in hac vita non intelligit se ipsam per se ipsam.

Videtur autem difficultas quædam contra prædicta afferri ex quibusdam Augustini verbis, quæ diligenter pertractanda sunt. Dicit enim in IX. Libro de Trinit. cap. lxi. quod *mens sicut corporearum rerum notitias per sensus corporis colligit, sic incorporearum rerum per semetipsam.* Ergo & se ipsam per se ipsam novit, quoniam ipsa est incorporea. Ex his enim verbis videtur quod mens nostra se per se ipsam intelligat, & intelligendo se, intelligat substantias separatas: quod est contra prædicta.

Inquirere ergo oportet quomodo anima nostra per se ipsam intelligat se. Impossibile est autem dici quod per se ipsam intelligat de se quid est.

1. Per hoc enim fit potentia cognoscitiva actu cognoscens quod est in ea id quo cognoscitur. Et si quidem sit in ea in potentia, cognoscit in potentia; si autem in actu, cognoscit in actu; si autem medio modo, cognoscit in habitu. Ipsa autem anima semper adest sibi actu, & numquam in potentia, vel in habitu tantum. Si igitur per se ipsam anima se ipsam cognoscit quid est, semper actu intelligit de se quid est: quod patet esse falsum.

2. Adhuc. Si anima per se ipsam cognoscit de se quid est, omnis autem homo animam habet: omnis igitur homo cognoscit de anima quid est; quod patet esse falsum.

3. Amplius. Cognitio quæ fit per aliquid naturaliter nobis inditum, est naturalis, sicut principia indemonstrabilia, quæ cognoscuntur per lumen intellectus agentis. Si igitur nos de anima scimus quid est per ipsam animam, hoc erit naturaliter notum. In his autem quæ naturaliter nota sunt, nullus potest errare: in cognitione enim principiorum indemonstrabilium nullus errat. Nullus igitur erraret circa animam quid est, si hoc anima per se ipsam cognosceret: quod patet esse falsum, quum multi opinari sint animam esse hoc, vel illud corpus, & aliqui numerum, vel harmoniam. Non igitur anima per se ipsam cognoscit de se quid est.

4. Amplius. In quolibet ordine quod est per se, est prius eo quod est per aliud, & principium ejus. Quod ergo est per se notum, est prius notum omnibus quæ per aliud cognoscuntur, & principium cognoscendi ea, sicut primæ propositiones conclusionibus. Si igitur anima per se ipsam de se cognoscit quid est, hoc erit per se notum, & per consequens primo notum, & principium cognoscendi alia. Hoc autem patet esse falsum: nam quid est anima, non supponitur in scientia quasi notum, sed proponitur ex aliis inquirendum. Non igitur anima de se ipsa cognoscit quid est, per se ipsam. Patet autem quod nec ipse Augustinus hoc voluit: dicit enim in X. Libro de Trinit. quod *anima, cum sui notitiam querit, non velut absentem se querit cernere, sed presentem se curat discernere; non ut cognoscat se, quasi non noverit, sed ut dignoscat ab eo quod alterum noverit.* Ex quo dat intelligere quod anima per se cognoscit se ipsam quasi præsentem, non quasi ab aliis distinctam: unde & in hoc dicit alios errare, quod animam non distinxerunt ab illis quæ sunt ab ipsa diversa. Per hoc autem quod scitur de re quid est, scitur res prout est ab aliis distincta. Unde & definitio, quæ signat quid est res, distinguit definitum ab omnibus aliis. Non igitur voluit Augustinus, quod anima de se cognoscat quid est per se ipsam. Nec Aristoteles hoc voluit: dicit enim III. de Anima text. com. xv. quod intellectus possibilis intelligit se sicut alia, intelligit enim se per speciem intelligibilem, qua fit actu in genere intelligibilem: in se enim consideratus, est solum in potentia ad esse intelligibile. Nihil autem cognoscitur secundum quod est in potentia, sed secundum quod est in actu: unde substantiæ separatae, quarum substantiæ sunt ut aliquid actu ens in genere intelligibilem, de se intelliguntur quid sunt per suas substantias; intellectus vero possibilis noster per speciem intelligibilem per quam fit actu intelligens: unde & Aristoteles in III. de Anima text. com. i. & infra, ex ipso intelligere demonstrat naturam intellectus possibilis, scilicet quod sit immixtus, & incorruptibilis, ut ex præmissis II. Lib. cap. lxi. patet. Sic igitur secundum intentionem Augustini mens nostra per se ipsam novit se ipsam, inquantum de se cognoscit quod est; ex hoc enim ipso quod percipit se agere, percipit se esse; agit autem per se ipsam: unde per se ipsam de se cognoscit quod est. Sic ergo & de substantiis separatis anima cognoscendo se ipsam cognoscit quia sunt; non autem quid sunt, quod est earum substantias intelligere. Cum enim de substantiis separatis hoc quod sint intellectuales quædam substantiæ cognoscamus vel per demonstrationem, vel per fidem; neutro modo hanc cognitionem accipere possemus; nisi hoc ipsum quod est intellectuale, anima nostra ex se ipsa cognosceret: tunc & scientia de intellectu animæ oportet uti ut principio ad omnia quæ de substantiis separatis cognoscimus. Non autem oportet quod si per scientias speculative possumus pervenire ad sciendum de anima quid est, quod possumus ad sciendum quid est de substantiis separatis per hujusmodi scientias devenire; nam intelligere nostrum, per quod pervenimus ad sciendum de anima nostra quid est, multum est remotum ab intelligentia substantiæ separatae. Potest tamen per hoc quod scitur de anima nostra quid est, perveniri ad sciendum aliquod genus remotum substantiarum separatarum: quod non est earum substantias intelligere. Sicut autem de anima scimus quia est per se ipsam, inquantum ejus actus percipimus; quid autem sit, inquiremus ex actibus, & objectis per principia scientiarum

Z 2

rum